

FEKETE J. JÓZSEF

Nicsak, ki beszél? 2.0

NÉMETH ZOLTÁN: ÁLNÉV ÉS MASZK

„Ha tudsz nevet választani, tudsz írni”¹„Sarkamon ülök. Köröttem az énjeimmel.”²

Líceum Kiadó
Eger, 2013
136 oldal, 1900 Ft

Azért adtam írásomnak az újabb (program)verzióra utaló címet, mert Németh Zoltán témába vágó töprengései nyomán korábban már írtam egy rövidebb eszmefuttatást, ami tavaly meg is jelent egyik kötetemben. Akkor még csupán egy 2009 végi folyóirat-publikációját ismertem, most viszont kötetnyi tanulmányával szembesültem. Öröömre, mert az írói (művészi) álnevek, az egyetlen biológiai személyben lakozó különböző alkotói entitások kérdése számomra kiemelten érdekes, ugyanakkor folyamatosan jelen van az irodalom- és művészettörténetben.

A maszkszerű alakváltásokra Németh példaként hozza Baka István *Sztyepan Pehotnij testamentuma* című kötetét, számba veszi Esterházy Péter Csokonai Lilijét, Parti Nagy Lajos Sárbogárdi Jolánját, Virágos Mihályát, Dumpf Endrjét, Hizsnyai Zoltán Tsúszó Sándorát és Martossy Borbáláját, Sántha Attila Székely Ártiját, Kovács András Ferenc Lázary René Sándorát, Jack Cole-ját, Calvusát és Kavafiszát, Csehy Zoltán Pacificus Maximusát, Karafiáth Orsolya Lotte Lenyáját, és számos más alakmás élén Weöres Sándor megkerülhetetlen Psychéjét. Az írói név megváltoztatásának, az új szerzői név választásának egyebek mellett természetesen mélyről fakadó, a személyiségben gyökerező oka is lehet, de a választott név ugyanilyen mély hatást gyakorolhat az őt választó személyiségre. Marcel Duchamp bensőségesen vallott arról, hogy amikor katolikusként valami jól hangzó zsidó álnevet kívánt felvenni, az számára annyit jelentett, mintha a név mellett vallást is cserélt volna. Az identitásváltó írók képesek a biológiai azonosságban elkülönülő alkotói személyiségek

¹ Gérard Genette: *A szerzői név*

² Vaszilij Bogdanov: *A másik én. 4. A dél dicsérete.* (Bogdán László)

életben tartására, számukra az álnév nem póz, hanem az alkotás során létrejövő külön entitás.

Az álnevet viselő szerzői entitás, az alteregó Németh Zoltán meglátása nyomán értelmezve nem figuraként, hanem nyelvként képződik meg, és kizárólag nyelvként beszél, referenciális jelölőkénti jelenvalósága teljességgel elhanyagolható. A műben nem a szerzőként feltüntetett személy, hanem maga a nyelv beszél.

Saját megközelítem nyomán szívesebben beszélek megképződő alkotói entitásról, mint álnévről vagy álarcról. Az álnév valami olyan, amit bármilyen szeszélyből magára ölthet a tollforgató, de ha művészi szándéka erőteljesebb a rejtőzködés igényénél, akkor új entitása új teremtményként tárgyasul, amelynek megvannak a saját érzelmei, tapasztalatai, stílusa, nyelve, és ezek csupán részben hozhatók kapcsolatba az alkotó biológiai lényének tapasztalataival és képzeleti világával. A képbe beletartozik a maszk is természetesen, az embernek az istenektől nem örökölt próteuszi adottságának mankója, az álarc öltése. Író esetében a maszk – végtelenül leegyszerűsítve és banalizálva –, nem egyéb, mint a biológiai identitását elfedő, alkotói entitását hangsúlyozó álarc. A maszk feladata ugyanis nem a viselője személyének elrejtése, hanem ellenkezőleg, az álarcot öltő transzfigurációjának, alakváltásának a hangsúlyozása, nyomatékosítása, az alakhordozó azonosítása valamivel, ami már nem ő, hanem a magára öltött álarc megszemélyesítője.

Németh Zoltán a kötetbe sorolt tanulmányaiban néhány, fentebb részben már említett „alapszerző” maszkjait és álneves munkáit vizsgálja különböző szempontokból, függően attól, hogy az álnév a valós szerző kiletét hivatott-e elrejtetni, hogy műfordítás vagy fiktív (ál)fordítás révén képződik meg, felcseréli a szerző nemi identitását stb. s mindezt becsomagolja a posztmodernséget hármasságban szemlélő teóriába, illetve a hálózatelméletbe.

Állandó példái mellett több szerzőt említ az álnéven publikálók, illetve az elképesztő mennyiségű álnevet fölhasználók közül. Kiemeli Mikszáth Kálmánt, aki bár 135 álnevet „használt el”, Jaroslav Hašeket, aki száznál több néven jegyezte publikációit, nem számítva azokat, amelyeket csak a választott álnév kezdőbetűivel jegyzett. A portugál Fernando Pessoa sem maradhatott ki, hiszen nyolcvanhat különböző néven és ugyanennyi stílusban publikált. Esetében említésre méltó, hogy megírta képzelt alteregói életrajzát és horoszkópját, kitalálta aláírásukat, mintegy életre keltette őket, és általuk teljesítette ki a heteronim vagy heteronima jelentéskörét, amelynek Németh szerint elengedhetetlen alkotó eleme a „saját költői hang, stílus, saját szövegek és életrajz”. (Pessoa heteronímái egyébként termékeny ihletői a sepsiszentgyörgyi Bogdán László művészetének, amely játékos közeget biztosít a különböző alteregóknak – ha ebben az esetben használhatjuk ezt a meghatározást.)

Beszél a szerző a nemet váltó pszeudonimek gyakori előfordulásáról, amikor különböző külső és belső indíttatásból nőszervek férfi néven, férfi szerzők pedig női név alatt jelentetik meg műveiket, de az irodalom kezdetétől jelen lévő anonimitásról is, ami a maszk és álnév tekintetében messze túlmutat a művészeteken, a bűnözésig és bűnüldözésig, a terrorizmusig és a titkosszolgálatokig – ebben a témában természetesen nem csak irodalmi, hanem közéleti forrásokat is fölhasznál. A szövegvizsgálat háttérben mindvégig jelen van az onimiának nevezett jelenség, amikor a szerző saját polgári nevével jegyzi művét, ami viszont ugyancsak problematikus eset, hiszen hiába áll a biológiai szerző neve a fikcióból fakadó írásmű fölött vagy alatt, ottani jelenléte révén maga is fiktívvé, mondhatjuk álnévvé minősül. Bár erről különböző irodalomtudományi iskolák eltérően vélekednek, ám általánosnak tűnik a vélemény, hogy a szerző neve hozzátartozik a művéhez, és ettől fogva eldöntöttnek tűnik a kérdés.

Németh Zoltán megállapítja, hogy a posztmodern magyar irodalomban a múlt század hetvenes éveinek elejétől – Weöres Psychéje 1972-ben jelent meg – jelentős teret nyert az álneves-maszkos irodalom, és ezzel kapcsolatosan leszögezi, hogy „ezek a poétikák nem reális, nem valóságos, nem létező nyelvek terében jönnek létre, hanem a szépirodalom nyelvi terében artisztikusan megjelenő összetett szemiózis során, eklektikus, palimpszeszt nyelvekként. Éppen az álnev és maszk által biztosított nyelvi felszabadulás – amelynek eredménye az eklektikus, szimulált, palimpszesztszerű nyelv – válik a biztosítékává a játékos identitásképzés szinte szakadatlan termelésének, amely az a referenciális posztmodern irodalomra jellemző.”

Németh Zoltán tíz tanulmányból álló kötetében a tulajdonnév poétikai erejét mutatja föl, különböző látószögekből és megvilágításban, egyaránt kamatoztatván irodalomelméleti és irodalomtudományi ismereteit, ráadásul alapos bibliográfiát kínál a téma iránt érdeklődők számára.

FACEFUCK IV, 2012, KERÁMIA, OLAJ, 34,5×25,5×22,5 CM